

Oostgelders Tijdschrift voor Genealogie en Boerderijonderzoek

Jan 19 Dij
Berent Jellebargh J.M. Soen Van Engbert
Jellebargh uit Medehoe met
Maria Elisabeth Wijgink J.D. Van Wyllen
Gerhardus Wijgink uit Ratuon

Een uitgave van de Oostgelderse Stichting voor Genealogie en Boerderijonderzoek

Jaargang 38 Nr. 4 4e kwartaal 2021

Het buitenechtelijke kind

De risico's van oral history bij vaderschapstoewijzing.

Door Astrid Schutte

In 1900 wordt het buitenechtelijke kind Hendrika Theodora Brink geboren. Een eeuw later gaan verwanten op zoek naar de vader. Het moet de patriciër Theodoor Helmich zijn geweest, die woonde op het Gelderse Huis Baak, waar Hendrika's moeder dienstbode was, besluiten ze op basis van summier onderzoek. De families maken een nieuwe stamboom. Nader onderzoek zet echter vraagtekens bij deze vaderschapstoewijzing.

*Foto: Collectie familie Sessink
Hendrika Theodora Brink als jong meisje*

De zaak Hendrika Theodora Brink

Op 28 maart 1900 wordt in het Gelderse Vorden Hendrika Theodora Brink geboren als de buitenechtelijke dochter van Hendrika Antonia Brink. Het 'probleem' van de potentiële schande wordt opgelost door de pastoor die regelt dat zij kort na haar bevalling trouwt met de kleermaker Bernardus Sessink, uit het naburige Baak. De man is kort daarvoor weduwnaar geworden. Bijna een eeuw later gaan nazaten van Hendrika Theodora op zoek naar de biologische vader. Op basis van een verhaal dat rondgaat in de familie Sessink, besluiten ze dat de vader Theodoor Helmich moet zijn geweest, één van de heren van Huis Baak. Moeder Hendrika Antonia zou daar dienstmeid zijn geweest. Als bewijs wordt opgevoerd dat door Theodoor Helmich achtentwintig jaar na de

geboorte van Hendrika Theodora, 'met geld geschoven' is, waardoor kleermaker Sessink een nieuw woon-werkpand in het dorp kan kopen. Zo staat het in een artikel in *De Zwerfsteen*, de periodieke uitgave van de Historische Vereniging Steenderen. Het verhaal wordt overgenomen in andere historische en genealogische publicaties en lijkt daarmee tot 'feit' gebombardeerd.

Tijdens het onderzoek voor mijn boek 'De laatste heer', over onder meer Werner Helmich, de laatste heer van Huis Baak en neef van Theodoor Helmich, verwonderde ik me over de magere bewijsvoering bij de toewijzing van dat vaderschap. Ik besluit zelf op onderzoek te gaan. Als het buitenechtelijke kind-verhaal waar is, zegt het namelijk iets over de zeer katholieke familie Helmich. Dat maakt het verhaal voor mijn boek relevant.

*Huis Baak in de eerste helft van de 20ste eeuw.
Foto: Collectie familie Helmich*

De zoektocht

Ik begin met het opvragen van een scan van de geboorteacte van het buitenechtelijke kind, dat ik hierna 'Hentje' zal noemen. Zo werd ze in de familie aangeduid. Zoals verwacht vind ik daar alleen de naam haar moeder – Hendrika Antonia Brink – en niet de naam van haar vader. Als geboortedatum op de acte staat vermeld: 28 maart 1900. Als geboorteplaats: Vorden. De scan van de persoonskaart van Hentje, die ik vervolgens opvraag bij het Centrum voor Familiegeschiedenis, geeft geen extra informatie. Het vaderschap van Hentje is dus nergens officieel vastgelegd.

De vermeende vader van Hendrika Brink: Theodoor Helmich, op jeugdige leeftijd. Foto: Collectie familie Helmich

Is er dan bewijs dat dienstbode Hendrika Antonia Brink en patriciër Theodoor Helmich elkaar kenden? Voor bewijs van een eventuele relatie, duik ik in de bevolkingsregisters. Vanaf dat moment beginnen de verrassingen.

Moeder Hendrika Antonia is geboren in Vorden op 23-05-1874, als oudste dochter van katholieke dagloner Engelbartus Jozephus Brink en Theodora Molendijk, zo blijkt. Moeder Theodora overlijdt als Hendrika Antonia drie jaar is. In 1877 hertrouwt Engelbartus Brink met Alberdina Wolsing. Er komen meer kinderen en het gezin verhuist naar Warnsveld.

We maken een sprong in de tijd. Op 30-05-1893 – Hendrika Antonia is dan 19 jaar – verhuist ze naar Toldijk, gemeente Steenderen (nu: gemeente Bronckhorst). Daar werkt ze tot 08-08-1893 als dienstmeid bij winkelier Hendrikus Bootink. Haar beroep – dienstbode – klopt dus.

Haar woon- en werkplek bevindt zich dan ruim drie kilometer van Huis Baak, waar de dan 22-jarige Theodoor Helmich woont. In theorie kunnen de twee elkaar gekend hebben.

Misschien moest Hendrika wel eens bestellingen naar het kasteel brengen? Maar bewijs is het niet. Gezien de lange

werkdagen en de schaarse vrije tijd van dienstbodes in die tijd is het bovendien niet waarschijnlijk dat Hendrika Antonia tijd had voor een relatie, zeker niet met iemand uit een compleet ander milieu.

Na drie maanden bij winkelier Bootink te hebben gewerkt verhuist Hendrika Antonia naar Nijmegen. Daarna duikt ze weer op in Vorden, om vervolgens weer te vertrekken naar Rees (Duitsland). De archieven van Rees blijken bij navraag in de oorlog vernietigd. Terug uit Duitsland werkt en woont Hendrika van 04-06-1898 tot 07-12-1899 wederom als 'dienstmeid', maar nu bij de Doetinchemse winkelier Johannes Arts. Deze laatste zijn belangrijke data want dit is de periode waarin Hendrika Antonia zwanger raakt van Hentje (Hendrika Theodora). Uit de bevolkingsregisters leren we dus dat Hendrika Antonia nooit dienstbode is geweest op Huis Baak. Dit wordt bevestigd in de kasboeken van Huis Baak, aanwezig in het Regionaal Archief van Zutphen. In die kasboeken staan de namen van personeelsleden en het hen uitbetaalde loon. Hendrika Antonia Brink komt niet in die boeken voor. Niet alleen werkte Hendrika Antonia Brink dus niet op Huis Baak, er is geen enkel bewijs dat ze Theodoor Helmich zelfs maar gekend heeft.

Het is logischer om voor een antwoord op de vraag van het vaderschap te zoeken in of rond het gezin Arts in Doetinchem. Dit gezin bestaat bij de komst van Hendrika Antonia uit een mannelijk hoofd, een echtgenote en vier jonge kinderen: Hendrika (5), Adrianus (4), Johannes (2), Regina (ongeveer 3 maanden). Er zijn drie vrouwelijke dienstmeiden, geen mannelijke. Zwanger en al verlaat Hendrika Antonia het gezin Arts begin december 1899, bijna vier

maanden voordat haar dochter Hentje geboren wordt. Of haar zwangerschap zichtbaar zwanger is – en of ze dus is weggestuurd door haar werkgever – is niet duidelijk.

De verrassing

De zaak rond Hendrika Theodora wordt namelijk nog intrigerender als ik op zoek ga naar een vermelding van Hentje Brink in een doopregister. De vader kan daar immers ook vermeld staan.

Een familielid heeft al gezocht in het doopregister van Baak, waar de betreffende pagina's rond de geboortemaand van Hentje om onduidelijke redenen ontbreken. Maar omdat 'Hentje' blijkens de geboortacte in Vorden geboren is, gooi ik mijn netten wijder uit. Bij een derde parochie in de omgeving vind ik haar: in het geboorteregister van de Sint Willibrordusparochie van Vierakker, een kilometer of zes verwijderd van Vorden.

1900	Feb. 29	29	Hendrika Antonia Brink	Hendrika Antonia Brink
------	---------	----	------------------------	------------------------

Alberdina Wolsing	Heijmericks	Illegit.
Alberdina Wolsing		Heijmericks

Maar hier begint een nieuw raadsel. Volgens dat register is 'Hentje' niet geboren op 28 maart 1900, maar een maand eerder. Bovendien staat ze niet vermeld als Hendrika Theodora Brink, maar als: Hendrika Antonia Brink. Onder dezelfde namen als haar moeder. Is er misschien een tweede Hendrika Antonia Brink? Dat is niet het geval. Het móet hier wel gaan om dezelfde Hendrika Antonia, want haar ouders staan hier ook vermeld: Jozephus Brink en Alberdina Wolsing, de vader en stiefmoeder van Hendrika Antonia. Bovendien staat achter de namen van het kind van Hendrika Antonia: illegit. Met andere woorden: niet legitiem, dus buiten de echt geboren.

Er is nog iets vreemds: de datum in het doopboek is 29 februari, maar 1900 was geen schrikkeljaar en had dus geen 29ste februaridag. Waarschijnlijk is dit echter een vergissing en moet de geboortedag dus 1 maart 1900 zijn. Het andere scenario, dat pastoor Heijmericks zich heeft vergist in de maand – en 29 maart bedoelde in plaats van 29 februari – is niet waarschijnlijk. De geboorte die ná die van Hendrika Antonia wordt ingeschreven is er een op 22 maart.

De eerste vraag die nu rijst is: waarom werd Hendrika Theodora aanvankelijk ingeschreven als Hendrika Antonia? Het antwoord daarop is in de archieven niet te vinden. Mogelijk heeft Hendrika Antonia haar zwangerschap aanvankelijk verborgen gehouden voor haar vader en stiefmoeder en hebben zij, overvallen door de gebeurtenis, het kind de naam van hun dochter gegeven.

Een tweede vraag is echter: waarom is 'Hentje' pas in het bevolkingsregister ingeschreven een maand ná haar feitelijke geboortedag? Ook dat is niet uit de archieven op te maken. Het kan zijn dat de ouders van Hendrika Antonia de geboorte van 'Hentje' aanvankelijk geheim hebben willen houden en dat ze hebben geprobeerd (financieel) verhaal te halen bij de biologische vader, indien die bijvoorbeeld een getrouwde man was. Het kan ook dat ze hebben gepoogd een huwelijk te forceren met de biologische vader. Als dat was gelukt, had 'Hentje' op papier geboren kunnen worden nadat het huwelijk was gesloten, waardoor ze geen onecht kind zou zijn geweest. Een argument voor dit geheimhoud-scenario is dat het gezin Brink negen dagen vóór de bevalling uit Warnsveld naar Vorden is verhuisd. Die verhuizing kan natuurlijk toeval zijn. Maar het is ook mogelijk dat de ouders het

buitenechtelijke kind van hun dochter verborgen wilden houden en dat is nu eenmaal makkelijker in een plaats waar niemand getuige is geweest van Hendrika's zwangerschap. Als dat het scenario is geweest, is het in ieder geval mislukt. Een maand later wordt 'Hentje' namelijk alsnog ingeschreven, maar nu onder de namen: Hendrika Theodora Brink.

In de familie Sessink gaat ook het verhaal dat de pastoor vervolgens bemiddeld heeft om een huwelijk te arrangeren tussen Bernardus Sessink en Hendrika Antonia Brink. Dat is niet onaannemelijk. De parochies van Baak (waar Bernardus woonde) en Vierakker (waar Hendrika onder viel) hadden van oudsher veel contact. Inmenging van pastoors in dit soort dorpszaken was in die tijd zeker niet ongewoon.

Dat er sprake is was een 'arrangement' tussen Bernardus Sessink en Hendrika Antonia Brink, en niet van een spontaan opbloeiende liefde, wordt mede waarschijnlijk door de data van de verhuizing van Hendrika Antonia en haar dochter Hentje naar het huis van Bernard Sessink. Terwijl het huwelijk tussen Bernardus Sessink en Hendrika Antonia Brink plaats vindt op 20 juli 1900, zo'n vier maanden na de geboorte van 'Hentje' verhuist Hendrika Antonia volgens de bevolkingsregisters pas op 10 oktober 1900 naar de woning van Bernardus Sessink in Baak en haar dochttertje Hentje pas één maand daarna: op 10 november 1900. De lange tijd tussen huwelijksdatum en verhuizing van de bruid naar het huis van de echtgenoot doen vermoeden dat er misschien een periode afgesproken is om te wennen aan het huwelijk met de vijftien jaar oudere kleermaker. Al kan het ook zo zijn dat het arrangement van het huwelijk met de kleermaker tégen de zin was van Hendrika Antonia en dat zij zich aanvankelijk verzette en later haar weerstand opgaf. In ieder geval heeft Bernardus Sessink in de hele zaak grote naastenliefde getoond.

Foto: Collectie familie Sessink. Gezeten bij de tafel: Bernardus Sessink en Hendrika Antonia Brink. Staand met de hand op de stoel van haar moeder: Hendrika Theodora (Hentje) Brink.

Genealogische mythe

Maar hoe zit het dan met het geld dat vanuit Theodorus Helmich richting Bernardus Sessink geschoven zou zijn? Het enige document dat hierover bestaat, ontving ik van de familie. Het betreft een schuldbekentenis van 01.01.1928, bijna achtentwintig jaar na de geboorte van Hendrika Theodora Brink. Op deze schuldbekentenis staat dat T. A. Helmich een bedrag van fl 6250,00 schuldig is aan architect van Raaij, tegen 5 % rente en dat dit bedrag betrekking heeft op C558, huis en erf W.J.L. Sessink. Er wordt echter geen enkel verband gelegd met Hendrika Theodora Brink. Omdat er een rentepercentage wordt genoemd, lijkt dit een gewone hypotheeklening zoals Theodoor Helmich en zijn broers wel meer verstrekten aan bewoners van Baak. Nergens staat dat T.A. Helmich dit bedrag heeft geschonken aan W. Sessink of dat het bedrag een soort 'genoegdoening' was. Dat is ook onlogisch omdat het niet aannemelijk is dat Theodoor Helmich de vader is van Hendrika Theodora Brink, zoals hiervoor duidelijk werd.

Verhalen over een onwettig geboren voorouder met een rijke of bekende vader, komen overigens vaker voor. De Amsterdamse archivaris Snel heeft in zijn loopbaan wel vierhonderd van dit soort genealogische mythen aangetroffen. Naast de mythe van het onechte kind met een rijke voorouder, zijn de vlucht weg uit een streek vanwege het geloof of een herkomst uit een exotische plaats de meest voorkomende verhalen die hij in zijn carrière heeft ontkracht.

Mannelijke vooringenomenheid

Dat Hendrika Theodora Brink het onechte kind zou zijn van Theodoor Helmich is in tenminste één boek en drie stamboomoverzichten van de Helmichs beland. Interessant aan de mythevorming rond Hendrika Theodora Brink is dat er op verder geborduurd is door degenen die het verhaal hebben overgenomen. Ze doen echter toevoegingen die een typische male bias laten zien. Er wordt bijvoorbeeld automatisch van uitgegaan dat in de relatie die wordt vermoed tussen Theodoor Helmich en Hendrika Antonia, er sprake was van vrijwilligheid bij Hendrika Antonia. Een van de stamboom-opstellers stelt zelfs dat er sprake was van dat Hendrika Antonia en Theodoor Helmich 'tijdelijk bevriend' waren. Maar bij een buitenechtelijk kind, zeker in de asymmetrische verhouding die er bestaat tussen werkgever en werknester, kan natuurlijk ook sprake geweest zijn van een verkrachting. Die mogelijkheid wordt door geen van de, mannelijke, auteurs die naar de episode verwijzen, zelfs maar overwogen. De zegspersoon van de familie Sessink in De Zwerfsteen stelt bijvoorbeeld dat het geld dat overhandigd is, betekent dat de 'misstap.. erg correct . .(is) afgehandeld'. Eerder in dit artikel heb ik vastgesteld dat dit geld waarschijnlijk een gewone lening was die met de zaak van de buitenechtelijke Hentje niets te maken had. Maar als er sprake was geweest van een 'misstap' – en Theodoor Helmich had haar zwanger gemaakt – dan is het heel denkbaar dat het vanuit het perspectief van Hendrika Antonia géén sprake is van correct afhandelen wanneer de 'dader' pas ruim een kwart eeuw ná dato de man die haar getrouwd heeft, geld geeft. Eén feit in de zaak wijst in de richting van ongewenst seksueel contact tussen Hendrika Antonia en de biologische vader van 'Hentje'. Dat feit is dat Hendrika Antonia en kleermaker Bernardus geen kinderen hebben gekregen, terwijl beiden bewezen vruchtbaar waren. Een verkrachting is zeer traumatisch en kan leiden tot het nadien afwijzen van seksueel contact, wat kan betekenen dat het huwelijk mogelijk nooit geconsumeerd is geweest.

Risico's van oral history

Mijn onderzoek naar het vaderschap van Hendrika Theodora Brink laat zien hoe risicovol het is bij het reconstrueren van iemands verleden om enkel af te gaan op mondelinge bronnen en indirect bewijs. Mondelinge bronnen en oral history kunnen van groot belang zijn. Maar vooral al het gaat om getuigenissen van mensen die informatie van hebben 'van horen

zeggen', is het belangrijk dit aan te vullen met schriftelijke bronnen ter controle. Ook overleden mensen als Hendrika Antonia Brink, die de last van een ongewenste zwangerschap hebben moeten dragen en publieke figuren als Theodoor Helmich verdienen een zorgvuldige aanpak, vooral omdat ze zelf niet meer in staat zijn onware beweringen te weerleggen.

Bronnen:

Rietberg, Bertus. (2015) 'Wonen en werken langs de Z.E. Weg: deel 6 Kleermakerij W.J.L. Sessink.' In: *De Zwerfsteen, periodieke uitgave van de Historische Vereniging Steenderen*, 2015-01.

Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers (Ecal): geboortecte van Hendrika Theodora Brink, bevolkingsregisters.

Centrum voor Familiegesciedenis: scan persoonskaart Hendrika Theodora Brink

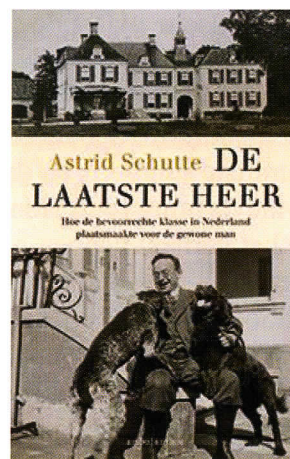
Sint Willibrordus-parochie Vierakker: doopregister.

Helmich, Frans. (2018). Verhalen rondom Huize Baak. Dieren: Diepenmaat.

Snel, H., 'Waarheid en verdichting in het Amsterdams Stadsarchief', in: *Gens nostra* 66 (2011), 682-686, geciteerd bij: Bruijn, Enny de. (2019). *De hoeve en het hart*. Amsterdam: Prometheus.

Over de auteur:

Astrid Schutte is journalist, onderzoeker en schrijver. 'De laatste heer. Hoe de bevoorrechte klasse plaatsmaakte voor de gewone man' verscheen najaar 2021 bij Ambo Anthos. Het verhaal, dat veel media-aandacht kreeg, gaat over de laatste heer van Huis Baak, Werner Helmich, en Astrids vader, een pachterszoon. Meer info: astridschutte.com en <https://www.facebook.com/Astridschutteschrijver>.

Aanvullingen op artikelen uit het OTGB 3^e kwartaal 2021

Van dhr. G. Goorman:

Het artikel Enkele afstammelingen van Jan Wolters Hofman in OTGB 2021-3 van de hand van mevr. Gerda Stokreef-Braakman kan nog aangevuld worden. Probleem bij het onderzoeken van deze familie is, dat er veel spellingsvarianten zijn. Enerzijds zijn er de enkele en dubbele e's en a's, een kwestie van spelling dus. Soms komt er een naamvals s achter een naam, zoals in Slotmans. Anderzijds hebben we te maken met de weinig systematische manier van inschrijven van de dopen. Bij sterfgevallen na 1811 gaven getuigen vaak de naam op, waaronder de overledene plaatselijk bekend was. Bij huwelijken na 1811 moest een doopattest worden overlegd, waarin de naam stond zoals in het doopregister stond opgetekend. Soms was het een patroniem, een andere keer de naam van de bewoonde plaats, of de naam van de plaats waar vader vandaan kwam of zelfs de plaats waar vader vandaan kwam met de door hem bewoonde plaats. Dan komen we het dichtst bij de vaste geslachtsnaam zoals we die nu kennen en zo kunnen we ook veel dubbele geslachtsnamen verklaren als combinatie van herkomstplaats en geboorteplaats, zoals hier Veneklaas Slot.